

דת האסלאם מראשית ימיה

אסלאם פירושו בערבית התמסרות או כניעות כלפי האל היא דת מונותאיסטית, המבוססת על הקוראן, שלפי אמונת חסידיו, נשלח מהשמים על ידי אללה דרך הנביא מוחמד. המוסלמים מאמינים, כי מוחמד הוא הנביא האחרון ("חותם הנביאים"); מרביתם רואים בחדית'ים, המספרים על חייו ומעשיו של מוחמד, כלי מרכזי לפירוש הקוראן.

האסלאם החל את דרכו במאה השביעית בחצי האי ערב. תחת הנהגתו של מוחמד.

מספרם המוערך של המוסלמים בעולם הוא 1.4 מיליארד, כך שהם הקהילה הדתית השנייה בגודלה בעולם. מרבית המוסלמים חיים במזרח התיכון, בצפון אפריקה, דרום אסיה ודרום מזרח אסיה, ורק כ-20 אחוזים מהם חיים במדינות ערביות.

מאפיינים עיקריים

- הספר הקדוש לדת זו הוא הקוראן, הנחשב בעיני מאמיניה לספר אלוהי פלאי, בו כלולות כל החוכמות.
- היום המקודש בשבוע הוא יום שישי (ג'מעה) - אין איסור מלאכה ביום הזה, אולם מתקיימות תפילות המוניות במסגדים הכוללות דרשה. כיום מקובל יום שישי גם כיום מנוחה אזרחי כללי בארצות מוסלמיות.
- סמלים מקובלים לציון דת האסלאם הם סהר (עם או בלי כוכב נוגה בצדו) וכן שימוש בצבע ירוק.
- לוח השנה הוא לפי שנת הירח ומורכב מ-12 מחזורי הלבנה. עיבור השנים, שהיה נהוג בקרב הערבים לפני האסלאם נאסר בהלכה המוסלמית, כך שלחגים אין עונה קבועה בשנה. השנים נמנות מהשנה שבה התרחשה ההג'רה, כלומר הגירתו של מוחמד ממכה לאל-מדינה.
- הקרדו ("אני מאמין") של האסלאם הוא "אין אלוהים מלבד אללה, ומוחמד הוא שליחו". נוסח זה מכונה "שהאדה" (עדות). אמירתו נחשבת כהבעת דבקות באסלאם, והיא המרכיב המרכזי בטקס ההתאסלמות.
- העיר הקדושה ביותר היא מכה, בה נמצאת הכעבה - מבנה קדום דמוי קובייה שאורך צלעו כ-11 מטרים, אותו מקיפים המוסלמים כחלק ממצוות ה"חג" ולאחריה מקודשות הערים אל-מדינה וירושלים. השיעים אינם רואים באל-מדינה עיר קדושה, ולעומת זאת הם רואים ערים קדושות בכרבלא ואל-נג'ף שבעיראק ובקום שבאיראן.
- המנהיג הדתי נקרא אימאם. תפקיד האימאם אצל הסונים הוא בעיקר ניהול התפילות. אצל השיעים הוא מנהיג רוחני שיש מייחסים לו אף תכונות מיסטיות.
- באסלאם חמישה יסודות - "עמודי האסלאם" (أركان الإسلام, "ארכאן אלאסלאם"), שהם בעצם חמש מצוות מרכזיות המחייבות כל מאמין מוסלמי: אמירת ה"שהאדה", תפילה, צום רמדאן, עלייה לרגל למכה, ומתן צדקה. באסלאם השיעי קיימת מצווה נוספת: ה"ולאיה" (ولاية), האמונה שעלי אבן אבו טאלב הוא "ולי אללה" (ولي الله), כלומר "הממונה מטעם אללה" ויורשו הלגיטימי היחיד של מוחמד. אמונה זו נחגגת בחג השיעי "עידיר ח'ים" (غدير خم, ראו להלן), אולם היא נשללת באסלאם הסוני.

הפלגים העיקריים

האסלאם נחלק לשני פלגים עיקריים: סונה (سنة), הנחשבת לאורתודוקסיה של האסלאם וכוללת כ-90 אחוזים מהמוסלמים, והשיעה (شيعة היא המילה הערבית לסיעה), שהתפצלה מהסונה עקב חילוקי דעות על הנהגת האסלאם לאחר מות מוחמד. בנוסף קיימים עוד פלגים כמו ה"ח'וארג'י" (الخوارج) ואחרים. באסלאם הסוני עצמו יש אסכולות וגוונים שונים כמו הוהאבים, שהיא סיעה מייסודו של מוחמד אבן עבד אל-והאב (1691-1787), השלטת בערב הסעודית ומפרשת את האסלאם באופן רדיקלי ואת ההלכה המוסלמית באופן מילולי, והסופיזם (בערבית: تصوف, تَصَوُّف), מקור המילה אינו ברור) שהוא זרם מיסטי של האסלאם, המקפיד יותר על הכוונה מאשר על המעשה. נהוג לראות בסופיות את האסלאם האזוטרי.

מן האסלאם (במיוחד מהאסלאם השיעי) התפלגו דתות אחרות, למשל: הדרוזים, העלאוים, הבהאים ועוד. בדתות אלה אפשר למצוא שרידים למנהגים מוסלמיים, אם כי הן נחשבות לדתות נפרדות, היות שהתרחקו במידה ניכרת מן האסלאם, והן נחשבות בעיני שאר המוסלמים כ"כפירה".

רקע היסטורי – הנביא מחמד

מחמד בן עבדאללה, נביא האסלאם ועל-פי מאמיניו - אחרון הנביאים, נולד בסביבות שנת 570. הוא התייתם מהוריו וגדל בבית דודו בעיר מכה, שהייתה מרכז מסחרי חשוב בחצי-האי ערב. בבגרותו נישא לסוחרת עשירה בשם ח'דיג'ה (خديجة) והיא גם העסיקה אותו במסעות סחר ברחבי המזרח התיכון. לא הרבה ידוע לנו על חייו, אלא מה שמספרת המסורת המוסלמית. על-פי מסורת זו זכה מחמד להתגלות אלוהית בגיל 40, בעת שהתבודד במערה מחוץ לעיר מכה. על-פי סיפור זה בא המלאך גבריאל (בערבית: جبريل - ג'בריל) אל מחמד וציווה עליו לקרוא ממגילת משי, שמסר לו. הדברים שהיו כתובים במגילת המשי הם, על פי המסורת, הפסוקים הידועים כ"סורת אלעלק" (سورة العلق, סורת "הדם הקפוא" בקוראן). מחמד אסף קבוצה של מאמינים סביבו, ביניהם אשתו ח'דיג'ה, וכן אבו בכר, עמר בן אל-ח'יטאב ועלי בן אבי טאלב (בן דודו), שהיו המאמינים הראשונים באסלאם ולימים ימלאו תפקידי מפתח בהנהגתו. עשירי מכה רדפו את המאמינים הללו עד אשר חייהם נעשו בלתי-נסבלים. בעקבות הרדיפות הבין מחמד כי עליו לעזוב את מכה.

מחמד הוזמן לעיר ית'רב, היא אל-מדינה, על ידי שני השבטים הערביים אשר גרו שם. הם קיבלו עליהם את הנהגתו וקיוו שיוכל לפשר בסכסוך ששרר ביניהם. בשנת 622 עזב מחמד את מכה בחשאי והיגר לאל-מדינה - זו ההג'רה (الهجرة), שממנה מתחיל מניין השנים באסלאם. תושבי אל-מדינה אשר סייעו למחמד נקראו "אנצאר" (أنصار, שפירושו "התומכים"). באל-מדינה נהנה מחמד מתמיכה ומהגנה, והחל לעצב את הדת המוסלמית ולקבוע בה כללים. באל-מדינה גרו יהודים, ויש סימנים לכך שמחמד למד את מנהגיהם ואמונותיהם וניסה לשלב חלק מהם באסלאם.

מחמד כתב את "חוזה האומה" (عهد الأمة, עהד אל-אמה), שבו ביטל את הסכסוך בין השבטים והכריז על כל המאמינים המוסלמים כעל אחים אשר המלחמה ביניהם אסורה. את המלחמות ניהלו המוסלמים הראשונים בעובדי האלילים, שכן ראו בביעור האלילות מצווה חשובה.

מחמד התגורר באל-מדינה עד מותו בשנת 632, במהלך השנים האלה הצליח לגבש קהילה מוסלמית חזקה, לכבוש את העיר מכה ולאסלם אותה. עם מותו היו המוסלמים הקבוצה החזקה ביותר בחצי-האי ערב, שהיה נתון למעשה לשליטתם.

יורשי מחמד

מחמד לא קבע לעצמו יורש ולא היו לו בנים (אלא בנות בלבד), דבר שהביא לסכסוך בין אנשי מכה לבין אנשי אל-מדינה. מי שנבחר בסופו של דבר כיורשו היה חותנו אבו-בכר (أبو بكر), שנמנה עם קבוצת המאמינים הראשונים ממכה. אבו בכר זכה לתואר "ח'ליפה" (خليفة), כלומר, ממלא-מקום. סמכויותיו של הח'ליף היו רק בתחומים החילוניים: ארגון מדיני, צבאי וכלכלי. המוסלמים מאמינים כי הנבואה פסקה עם מותו של מחמד. מינוי אבו בכר לח'ליפה היה למורת רוחם של תומכי עלי בן אבי טאלב (علي بن أبي طالب), שהיה בן-דודו וחתנו של מחמד (הוא היה נשוי לפטימה, בתו של מחמד). תומכי עלי ראו בו יורש טבעי למחמד, והם יצרו סיעה מתבדלת בתוך הקהילה המוסלמית, שכונתה "שיעה". השיעים מאמינים עד היום כי מחמד קבע את עלי ליורשו עוד בחייו באירוע שהתרחש ליד המעיין "ח'ים" (غدير خم - ע'דיר ח'ים). אירוע זה נחגג בקהילות השיעיות בחודש ד' אלחג'ה (ראו להלן).

לאחר מותו של אבו בכר מונה עומר בן אל-ח'יטאב (عمر بن الخطاب) לח'ליפה. הוא פיקד על מסעות הכיבוש הגדולים של האסלאם שבמהלכם נכבשו שטחים עצומים באסיה ובאפריקה. צבאותיו של עומר הכניעו את צבאות פרס והאימפריה הביזנטית וכבשו את פרס, מסופוטמיה, סוריה, ארץ ישראל, מצרים, צפון אפריקה וספרד. ירושלים נכבשה בידי צבאותיו של עלי בשנת 640 מידי הביזנטיים. כיבושים אלו החלו תהליך ארוך והדרגתי של התאסלמות העמים במזרח-התיכון, במרכז אסיה ובצפון אפריקה. תהליך זה, שהתחולל בעקבות היווצרות האימפריה המוסלמית,